

Nurettin Topçu'da Siyaset, Ahlâk İlişkisi Bağlamında Hareket Felsefesi: Yeni Bir Paradigma Arayışı

Nejdet Durak*

Özet

Bu çalışma Nurettin Topçu'nun siyaset ahlâk ilişkisindeki temel fikirlerini, kavramlarını ve farklılıklarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Topçu'ya göre kişinin sahip olduğu ahlâk idealleri hayata yansıtmak bir mücadele alanına kapı açmaktadır. Bu bağlamda felsefesinin anahtar kavramlarından birini "hareket" kavramı oluşturmaktadır. Hareket felsefesi, dönemin öne çıkan materyalist- pozitivist söylemleri karşısında ahlâk ve moral değerlerin öne çıkarıldığı spiritüalist bir öğretilerdir. Hareket felsefesi temelde bir iman hareketi olarak dönemin sorunlarıyla yüzleşen insanın önüne yeni bir toplum ve devlet modeli koymaktadır. Hareket felsefesi kişinin metafizik bir yönelişinin, insanın kendi varoluş amacına uygun olarak öncelikle içsel, manevi bir değişimin çevresine ve topluma yönelerek hakikate, ebedi olana yaratıcısına yönelmesinin ifadesidir. Bu anlamda hareket felsefesi bir ahlâk yetkinleşmesi, dönüşümdür. Bunu en iyi niteleyen kavramlardan biri isyan ahlâkıdır. İsyân mevcut düzeninin ihlalini yıkımını, anarşiyi değil kişinin kendi iradesiyle bulunduğu şartlar ve olumsuzluklar karşısında kişinin manevi başkaldırısını, insan olmasını ifade etmektedir.

Nurettin Topçu, kendi içinde yaşadığı toplumun ve dönemin şartlarına göre farklı bir muhafazakâr siyaset anlayışını geliştirmiştir. Dönemin etkili olan Marksizm, liberalizm, pozitivism, materyalizm gibi akımlarının öngördüğü her toplumda birbirine benzer yapılanmalar karşısında kendi özgün Anadolu muhafazakârlığını şekillendirmiştir. Bu öğretisinin temelini ise İslam Ahlâkı oluşturmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Nurettin Topçu, Hareket Felsefesi, İsyân Ahlâkı, Anadolu milliyetçiliği, irade.

Giriş

Nurettin Topçu son dönem Türk düşünce hayatında gerek akademik kariyeriyle gerekse fikir ve mücadele adamı olarak kaleme aldığı eserleriyle unutulmaz izler bırakmış bir mütefekkindir.

* Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Doğu yerleşkesi Isparta, nejdetdurak@sdu.edu.tr

Ömrünün büyük bir kısmını verdiği eğitimci yönüyle, idealist öğretisiyle bir devrin neslini derinden etkilemiştir.

Nurettin Topçu, Fransa’da Sorbone Üniversitesi’nde eğitimini felsefe üzerine yapmış ve ahlâk felsefesi alanında *Conformisme et Revolte*, Türkçe’ye İsyan Ahlâkı olarak tercüme edilen bir tez hazırlamıştır. Topçu’nun tez danışmanı olan Maurice Blondel (1861-1949), *l’action* (1893) adını taşıyan doktora teziyle, felsefe tarihinde hareket felsefesinin kurucusu olarak tanınır. Nurettin Topçu öncelikle bir ahlâk düşünürüdür. O, isyan ahlâkı ve hareket felsefesi kavramlarını düşünce hayatı boyunca kaleme aldığı eserlerinde temel kavramlar olarak kullanmıştır.

Nurettin Topçu tez çalışması için bulunduğu 19. Yüzyıl metafizik öğretilere karşı pozitivist felsefelerin güç kazandığı bir dönemdir. Düşünürümüz bu akımlar karşısında başta doktora tezi olan *İsyan Ahlâkı’nda* metafizik felsefeye yönelmiştir. Topçu’ya göre “metafizik, aklın kâinata açılması ve onu bütün hâlinde kavrayış cehdidir.” (...)“insan ruhunun kâinata ‘eşdeğerliliğinin’ araştırılmasıdır.” (Topçu, 2010a: 49). Topçu’nun hareket, ahlâk ve devlet felsefesini belirleyen temel özelliklerden birini insanın iyi olana yönelik arayışı ve evrensellik vasfı oluşturmaktadır.

Bu yaklaşımından dolayı döneminin öne çıkan siyaset kuramlarını eleştirel bir perspektiften incelemiştir. Siyaset felsefesinin en temel vasfı bütün insanlar için iyi olan yönetim biçiminin ne olduğu oluşturmaktadır. Bu arayış aslında ontoloji ve epistemolojinin kesiştiği bir alanı belirginleştirmektedir. Topçu bu anlamda tarihselliği aşarak evrenselliğe yönelme çabasıdadır. Düşünürümüz bu anlamda olanı olması gerekenin ışığında incelemektedir. Onun siyaset alanındaki ayırt edici yönü tarihsel olmayan ölçütler arayışına okurlarını davet etmesidir.

1. Hareket Felsefesi

Türkçe sözlüklerde hareket: “Bir cismin durumunun ve yerinin değişmesi, devinim, davranış, yola çıkma gibi anlamlara gelmektedir.” (Püsküllüoğlu, 1995: 720) Hareket terimi, eylem, fiil, amel, tesir vak’a gibi, bir varlığın bir başka varlık üzerinde ortaya koyduğu etkileme gücü anlamıyla, içsel boyuta işaret ederek insanın iradeli davranışlarıyla gerçekleştirdiği çevresini etkileme ve değiştirme gücünü belirlemektedir. Bu açıdan eylem özellikle ahlâk alanının belirleyici bir konusudur. (Timuçin, 2004:212; Çankı, 1954: 52vd.).

Hareket bir tür değişmedir. İnsanın mekân içerisindeki bütün eylemleri, nesnelere yer değiştirmesi bir harekettir. Hareketin içsel ve dışsal olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. İnsanı bir eylemi gerçekleştirirken sadece pasif bir alıcı olmanın ötesinde aktif olarak, bir şeyleri gerçekleştirecek canlılar olarak düşünürüz. Bu açıdan bir fail olarak insan ve zihinsel süreçler ve özgür iradesi ile o eylemin gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır (Blackburn, 2016: 5).

Hareket, felsefede eylem felsefesi başlığı altında incelenmektedir. Maurice Blondel’in 1893 yılında kaleme aldığı *L’Action* adını taşıyan eseri Hareket felsefesinin felsefi bir doktrin haline gelmesini sağlamıştır (Bolay, 2009: 1911). Blondel, *L’Action* isimli eserinde Hareket felsefesini, düşünce-eylem ilişkisini, bilim ve iman daha otonom bir felsefe ve daha pozitif bir dinin ilişkilerini

araştırmayı Hareket felsefesinin temel hedefi olarak göstermiştir. Blondel, Hareketi bir felsefe sorunu olarak ele almaktadır. Hareket felsefesi, “zorunlu olanın insan iradesinde gizli bulunan, yani irademizde içkin halde olan aşkın bir varlığın eylem aracılığıyla deneyimlenebilmesi ve insanın bu aşkın alan ile olan ilişkisinin araştırılmasıdır.” (Gündoğan , 2007: 1015).

Hareket felsefesinin amacı Tanrı iradesinin insan iradesine içkin olduğu anlayışından kalkarak, insanın doğal olarak yöneldiği doğaüstüne, irade ve eylem sayesinde ulaşabilmenin yollarının araştırılmasıdır. Bu yaklaşıma göre Hareket kişinin Tanrı'ya açılan kapısıdır. İnsanı Tanrı'ya ulaştıracak olan tek şey Hareket olduğu için, insanı tanımak için onun Hareketlerine bakılmalıdır (Gündoğan , 2007: 1015-2016). Blondel'in Hareket felsefesinin temel özelliği bir “kendini aşma” anlayışını öne çıkarmasıdır. O bu anlayışı ile aksiyonun içten kaynaklanan manevi özünü belirlemiş, maddi nitelikler yerine manevî değerlere vurgu yapmıştır (Bolay, 2009: 159).

Topçu'nun eğitim için bulunduğu Fransa'da bulunduğu dönemde onun düşünce dünyası üzerinde derin izler bırakan üç isimden bahsedebiliriz: Maurice Blondel, Henry Bergson, Louis Massignon. Bu her üç düşünürün ortak noktasını dönemin yaygın pozitivist öğretileri karşısında öne çıkardıkları mistik yaklaşım oluşturur. Kara'ya göre Topçu: “M. Blondel'in, bazı bakımlardan Kant ve Bergson etkileri taşıyan hareket (action) felsefesinden ilhamla determinist, rasyonalist, sosyolojist, pragmatist ahlâk anlayışlarının, bir başka ifade ile modern düşüncenin, kapitalist dünya görüşünün karşısında yer alan bir tefekkür, bir yaşama tarzı ve bir tez olarak teşekkül etmiş ve gelişmiştir.” (Kara, 2016: 15).

Hareketi basit kaba güçten, reflekslerden, içgüdüden ayıran Blondel, ahlâk, estetik, dinî, metafizik bütün insan eylemlerini hareket felsefesi içinde inceler. Blondel'e göre bir ruh aktivitesi olan Hareket felsefesi metafiziğin, yaratıcının iradesinin, insanın somut varlığında belirginlik kazanmasıdır. Bir başka ifadeyle aşkın olan iradenin insanda içkin olarak yer almasıdır. Bu yönüyle Hareket, insanın cevheridir. İnsanı anlamak, onun hareketini anlamaya bağlıdır (Gündoğan, 2016: 28). Bu bağlamda Hareket, salt bir süreç veya olgu olmanın ötesinde; insana özgü bir etkinlik olarak kişinin sorumluluğunun, tefekkürünün, niyetinin ortaya çıktığı ahlâk bir zemini belirginleştirmektedir. Topçu bu hususu Blondel'den yaptığı çeviri de açıkça belirlemektedir: “Hareket dünyasına girilmedikçe insan tanınmamıştır...Hareketi, felsefenin merkezi yapmalıdır, çünkü hayatın merkezi de harekettir...Hareket, bütün kâinata yayılmak iştiağındadır. Böyle dalga dalga genişleyen hareketin safhalarını tanımak lâzım...Hareket, insanla Allah'ın bir terkididir: Ne yalnız Allah, ne yalnız insan onu değiştiremez, meydana getiremez, yok edemez” (Topçu , 2010b: 47 vd.).

Topçu'ya göre hareket insanın her eyleminde bütün âleme yayılış, sonsuzluğa geçiş ve sonsuzluktan aldığı kuvvet, âlemden aldığı ibret ile zekâ ve iradenin kuvvetlerine başvurmak suretiyle insanın kendi dünyasına yönelişini ifade eden bir bütünlük halidir. Bu bütüncül yöneliş ifade etmeyen hareketler insanın varoluşsal amaçlarının gerçekleşmemesi demektir (Topçu, 2005: 18). Bu boyutuyla hareket, “âlemin dileğini kendi dileği yapmak istemek, âlemin kalbini, kendi varlığına sığdırmaya çalışmayı” (Topçu, 2005: 16-17) belirlemektedir. İnsanı âlemin bütününe kavuşturan böylesi bir düşünüş insan ruhunu derinleştiren, metafizik bir tecrübedir. Topçu'ya

göre çağın problemleriyle yüzleşen insanın ruhunda ortaya çıkan tahribatın önüne geçmek için böylesi bir yenilenmeye, aşkın olan yönelmesine ihtiyaç vardır. Düşünürümüz bunu veciz bir ifadeyle tanımlar: “*Hareket ediyorum, düşünüyorum, Birliği seviyorum, o halde varım.*” (Topçu, 2005: 20).

Topçu bu yaklaşımıyla “*kendi dileğini âlemin dileği yapmaya*” çalışan günümüz insanının yaşadığı paradoksu ortaya koymaktadır.

Topçu hareket felsefesinin temelinde *varlık* kavramını yerleştirmektedir. Hareket, insanın Allah’a yönelme gayretidir. Bu doğrultuda, insan ancak O’nun varlığı sayesinde varlık kazanır. Bu anlamda *inanma*, benliğin varlıklar üzerine doğru yaptığı bir harekettir (Yıldırım, 2006: 157).

Bu anlamda *İsyan*, kişinin Allah’ın iradesine boyun eğmek için bedenî, bencil ve hayvani iradeden sıyrılmaya yöneliktir. İsyan, bedeni ve nefsanî isteklerin prangasından kurtuluşudur. İsyan sayesinde insan, Allah’a doğru bir yöneliş yapmaktadır.

Nurettin Topçu’ya göre, “*Hareket Adamı*” devlette olduğu kadar, dinde sanatta, ilimde, hatta inzivada, âleme hayat olandır. Hareketinden önce sahibine teslim olan, iradesini Allah’a teslim etmesini bilen, her yerde nizam yapıcıdır. “O, me’sûm (uğursuz) yalnızlıktan kurtulmuş, Allah’lı adamdır...iradesini Allah’la birleştirmiş, onunkini kendisinininki yapmış bahtiyar adamdır.” (Topçu, 2010a: 124). Topçu, “nasıl hareket adamı olalım”; “hareket adamı kimdir?” sorusuna yanıt olarak şu ifadelere yer vermektedir: “onun türlü görünüşleri vardır. O bazen vatanperver olur, bazen âlim, bazen sanatkârdır. Bazı kere devlet adamı vaziyetinde görünür. O her zaman ahlâk adamıdır, kâmil insandır.” (Topçu, 2010a: 124).

Topçu isyan anlayışıyla kişinin Allah’a yönelişini *şahsiyetçilik* (personalizm) bağlamında ele almaktadır (Topçu, 2016: 204). Kişinin kendinden hareketle Allah’a doğru yönelişi onu *şahsiyet* sahibi kılmaktadır. Yönelişine bu vasfı kazandırmayı başaranlar varlıklar arasındaki görülen ayrılıkların aslının olmadığını fark ederek *birliğe* ulaşmaktadır. İnsan, “*başka varlıkların kendinde metafizik tecrübesine yer bırakmak için, bizzat kendinden başlamalıdır.*” (Topçu, 2005: 19). Bu bağlamda, hareket insanın şahsiyet sahibi olmasını sağlayarak toplumun da birlik ve bütünlüğünün de temin edilmesidir.

Hareketin öznesi insandır ve onun bu yönünü belirleyen temel husus *özgürlüktür*. İşinin ahlâkî özgürlüğünün temel dayanaklarının başında psikolojik olarak bilinçte var olan psikolojik özgürlüktür. İnsanın iradi hareketleri, seçim anında ve hareketten sonra bu özgürlüğün bilinçte varlığına şahit olmaktayız.

Hareketin belirlediği temele vasıflardan biri de *sorumluluktur*. Kişinin eylemlerinde özgür olması ahlâkî mecburluğu yani ödevi doğurur. Bu anlamda sorumluluk hareketlerin doğurduğu sonucu kabullenmek ve kendi üzerine almaktır (Topçu, 2016: 192).

Hareket felsefesi açısından baktığımızda kişinin isteyerek yaptığı her harekette ahlâkîliğin damgası bulunmaktadır. Bu açıdan, ahlâklılık, isteyerek yapılan hareketle başlar. Dolayısıyla, “hareket bizatihi iyiliktir. Topçu ahlâk anlayışının merkezine hareket anlayışını koymaktadır.

Hareket bir zarurettir ve gayesi zevk veya fayda olmayan yaşamın vazgeçilmez bir neticesidir (Topçu, 2016: 33-34). Düşünürümüze göre, rasyonalist, ampirist veya sosyal dayanışmacı ahlâk anlayışlarının insanın karşı karşıya kaldığı ahlâk problemlerinin çözüme kavuşturulmasında yetersizlikleri söz konusudur. Çünkü rasyonalist anlayış, ahlâk alanını epistemoloji ile bütünleştirmektedir. Keza amprist tutum ahlâk sorununun ontolojik bir incelemeye indirgemektedir. Sosyal dayanışmacı doktrinler ise temele Durkheim'in conformist ahlâkını alarak, ahlâkî ideali toplumun istekleriyle sınırlandırarak sosyal vazifeye itaati öne çıkararak, kişinin vicdanını körleştiren uysallık ahlâkına (*conformisme*), kör bir itaate yol açmaktadırlar (Topçu, 2016: 34-35; Gündoğan, 2016: 35). İsyân ahlâkı bu ve benzeri ahlâkî telakkilerinin tam karşısında yer almaktadır.

Topçu bu ve benzeri ahlâk görüşleri karşısına kaynağını tabiat-üstü bir alanda bulan ahlâk telakkisi ile çıkmaktadır. Ahlâkîlik kişinin tercihi, yönelişi ile başlamaktadır. Çünkü ahlâkî kaderciliğe neden olan ahlâk doktrinler kişiyi isyana sürükler. Bu isyanında yaratıcı, iradeci bir idealizmle kendi şahsiyetini toplumsal iradeden ayırır (Topçu, 2016: 32). Bu anlamda isyan: "bizi hayat kanunlarının tazyikinden kurtararak ulûhiyete teslim eden bir harekettir." (Topçu, 2007: 42) Böylelikle Topçu, ahlâk probleminin merkezine sorumluluk kavramını yerleştirir (Topçu, 2016: 35). Sorumluluk insanın ahlâkî karakterini oluşturan, içsel bir inanç hayatı içerisinde belirginlik kazanmaktadır. Sorumluluk Allah'a yönelen hareketin kaynağıdır ve kaynağını dinî şurardan almaktadır (Topçu, 2016: 103).

Nurettin Topçu'ya göre ahlâkı sadece belirli bir toplumda benimsenmiş ve hayat tarzı haline getirilmiş bir "örf ve adetler ilmi" olarak görmek doğru bir tutum olmaz (Topçu, 1999: 17-18). Topçu *Ahlâk* kitabının *Sosyal Ahlâk* kısmında kişinin ahlâkî değerlerinin belirginlik kazanmasında toplumun etkisine işaret etmektedir. Ona göre toplumun kendini meydana getiren fertlerden ayrı bir vicdanı bulunmaktadır. Ahlâk olgusu insanlar arası ilişkilerde ortaya çıktığı için davranışlarımızın değerini ortaya koymada vicdanımız kadar toplumun değer anlayışının da etkili olduğunu söyleyebiliriz (Topçu, 1999: 180-181).

Görüldüğü gibi Hareket, insanın gönlünü ahlâka, dine açan insani bir eylemdir. Ahlâk; insan hareketlerinin metafiziğidir. Ahlâk, aynı zamanda dini olgunluktur, hayvani hayattan insani hayata yükseliştir. Ahlâkın ilke ve prensipleri dini kurallara dayanır (Topçu, 2010a: 50-51). Topçu, insan ve toplum ile ilgili sorunların temelde bir ahlâk problemi olduğunu düşünmektedir. Bunun çözümünü ise hareket felsefesinin ahlâk anlayışında aramaktadır. Bu ahlâk anlayışının merkezi kavramı ise İsyân Ahlâkıdır.

2. Hareketten İsyana

Topçu'nun, *Corformisme et Revolte* adlı doktora tezinin Türkçe karşılığı 'İsyân Ahlâkı'dır. Düşünürümüz, *İsyân Ahlâkı* kavramını farklı çalışmalarında *Hareket ahlâkı*, *İş ahlâkı* ya da *İsyân iradesi* kavramıyla da karşılamıştır.

Conformisme sözlüklerde kişinin ait olduğu grubun fikirlerine, biçimlerine, geleneklerine, görgü kurallarına, çevrenin diline, genel kurala uyma eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, Latince *conformitas/conformare*, aynı biçimi alma kelimesinden gelmektedir. Kişinin davranışlarında baskın olan kalıpları, tarzı, bilinçli veya bilinçsizce benimsemesi, otoritenin veya üst sınıfın normlarını kabul etmesidir. Bu anlamda konformizm kişinin iddialarından vaz geçmesini, ait olduğu toplumun biçimini alması ve benimsemesidir. Sözlüklerde uygunluk, kurallara, göreneklere uygun hareket etme, boyun eğme, razı olma, riayet etme, itaat etme gibi kavramlarla karşılanırken; bunun karşısında ise itaatsizlik, fikir ayrılığı, anlaşmazlık, muhalefet, zıtlık bulunmaktadır (Stevenson, 2010: 366; Nadeau, 1996: 218).

Topçu'nun isyan anlayışı bütün beşeri kurumların inkârı olan Max Stirner (öl. 1856)'in anarşizminden, sosyal kurumların inkârı olan J. J. Rousseau'nun isyanından ve bizatihi varlığın inkârına yol açan Schopenhauer (öl. 1860)'ın isyan anlayışından uzaktır (Topçu, 2016: 216).

Düşünürümüze göre sadece isyan eden özgürdür. Hareketin özgür oluşu, bizde hareketi yaratan isyanın ifadesidir. Bu yaklaşıma göre ahlâkın kaynağı Allah'tır: "Allahsız ne gerçek ahlâk olur ne de gerçek anlamda isyan." (Topçu , 2016: 221). Bu anlamda, hareket, evrensel düzene, sonsuzluğa ulaşmak isteyen ferdin iradesinin kendisine karşı bir isyanıdır. Düşünürümüz bu husus şu cümlelerle vurgulamaktadır: "isyanın kurtarıcı olması için, ne ferdî ne de içtimai menfaat ve gayelerden hareket etmeyerek, insanda ilahi bir cevher olan alemşümül merhamet duygusundan doğması lazımdır. Hem de bu duygu şahsiyetimizle uzun zaman kaynaşmış, ondan ayrılmaz bir bilgi yani iman haline gelmiş olmalıdır. İşte bu imanın bizi sonsuzluğa yönelmiş gibi derinden harekete geçirmesine isyan diyoruz. Adeta isyan bizde Allah'ın hareketidir." (Topçu , 2010a: 46-47)

İsyan, insanın Allah'ın iradesine bağlanmasına engel teşkil eden, bedenî iradeden, hayvanî benliğinden ve bencillikten kurtulma iradesi göstermesidir (Topçu, 2016: 218). İsyan bir ulûhiyet hamlesidir. İsyan eden fert, adeta insanlıkla Allah arasında bir geçit haline dönüşmektedir. Topçu'ya göre bu insanlığın ilahi tabiata iştirakidir. Kişi bu hareketiyle toplumun ve saf ferdiyetçiliğin dar kalıplarını aşma hareketi sergilemektedir. Düşünürümüze göre isyan insanın Allah'ın iradesiyle hareket etmesidir. Bu anlamda isyan, Allah iradesine tabii olmak, insanın kendi hevâsını, arzularını, nefsanî arzu ve isteklerine karşı çıkmasıdır.

İsyan hareketi kişinin sadece kendi ferdiyetini düşünerek yaptığı bir eylem değildir. Bu anlamda kendi aile fertlerini, kendi mensubu bulunduğu toplumunu, din mensuplarını düşünerek yapılan bir hareket isyan olarak tanımlanamaz. Çünkü isyan ahlâkî bir gayeyle, bütün insanlığı kuşatacak bir eylemdir. Ayırıştırmak bölmek gibi ahlâk olumsuzluklara sebep olacak bir hareket isyan olarak tanımlanamaz. İsyan, tüm insanlığı hedefleyen, bütün insanlığın menfaatine olacak bir hareketin adıdır (Topçu, 2002: 201). Kısaca ifade etmek gerekirse, Topçu'da isyan, kişiyi bir ahlâk varlığına dönüştürerek Mutlak Varlık'a ulaşma yolunda karşısına çıkan tüm engellere karşı bir harekettir. İnsanın bu çabası aynı zamanda onu ahlâk ve dinin bulunduğu bir zemine taşımaktadır.

Topçu'ya göre: "Din, her şeyden önce insan ruhu için bir idealdir. İdeal diye, hem zekâya, hem de duyguya tam tatmin verebilen tasavvurlara denir. İdealler hakikat, sanat, ahlâk ve din idealleri olmak üzere gruplanırlar. Hepsinde de müşterek olan vasıflar, akla bağlı olmaları, hiçbir menfaat gözetmeyişi ve sonsuzluğa çevrilmiş bulunmalarıdır. Bunlardan din ideali diğerlerini kucaklamaktadır. Bu sebepten din öğretimini, insan ruhunun ulaşmak istediği bütün ideal sahalarında, hakikat, sanat ve ahlâk sahalarında yapmak zarureti vardır." (Topçu, 1997: 131).

Topçu sonsuzluk kavramıyla dinî hayatı, dine olan yönelişi ifade etmektedir. İnsanda sonsuzluğa yönelik iradeyi ortaya çıkaran ulûhiyettir. Bu anlamda dinî hayat sonsuz bir nizamın insanın sınırlı dünyasında bir gaye olarak kendini kabul ettirmesidir (Topçu, 2011: 26).

Topçu'ya göre: "hakikat aşkından başka bir şey olmayan ilim ve felsefe ile hakka teslim olmanın yolu olan din, birbiriyle çatışmak şöyle dursun, birbirlerini tamamlarlar. Hakikatin araştırmasını ilim yolu ile başlayan insan, mutlakın şuuruna felsefede ulaşır, onun bizzat yaşanması ise dinin dünyasında gerçekleşir." (Topçu, 1997: 135-136). Bu ifadeler göstermektedir ki mistik anlayışın kaynağını din oluşturmaktadır. Şüphesiz Topçu'nun bu yaklaşımında kendi hayat tecrübesinin bir yansıması söz konusudur. Fakat sübjektif bir alan olan mistik tecrübenin böylesi bir objektif açılımı sağlayabilecek mi bu çözülmesi gereken bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

Topçu'ya göre irade: "tabiatla cemiyetten alınan tesirleri kendimizde kuvvet yaparak onunla dışımızdaki dünyaya karşı koymaktır." (Topçu, 2012: 26) Görüldüğü gibi iradeyi dıştan zorlayan kuvvetler toplumdan kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre benlik bu gibi dış tesirleri karşılama yetisidir. İrade böylesi bir benlik içerisinde varlık kazanmaktadır. Bu yetiyi "*içsel çaba*", "*varolmak iradesi*" olarak tanımlamakta mümkündür. Topçu'ya göre: "Bu iradenin bizim dışımızdaki eserleri sonsuzdur ve insanlara yine insanoğullarının kâinatta harikalar yaratabileceği zehabını verebilecek kadar müthiştir. Medeniyetler onun eseridir. Harpler onun keskin bir görünüşü, kinler ve hasetler onun tortularıdır. Dinler onun en yüksek hareketinin gayesidir. Hatta kâinatımız onun mutlak varlığının eseridir." (Topçu, 2012: 26)

İradenin ilk tezahürü kişinin kendini aşarak sonsuzluğa yönelme kuvvetini göstermesi ile belirginlik kazanmaktadır. Kişinin bu iradeyi ortaya koyması, aynı zamanda kişinin kendi doğal belirlenimini aşma çabasını, onlarla mücadele etmesini, savaşını belirginleştirdiği bir basamak olmasından dolayı tasavvur dünyasındaki nizamını bozar (Topçu, 2012: 26).

3. Hareketten Devlete

Topçu'ya göre, ferdî iradeleri birleştirmek ve harekete geçirmekle yükümlü olan bir güç, devletin ortaya çıkmasını sağlar. Fakat bu gücün kaynağı noktasında farklı temellendirmeler söz konusudur. Mesela Rousseau "*sosyal sözleşme*" teorisi ile Montesquieu (öl 1755) "*Kuvvetler ayrılığı*" yoluyla devletin doğuşunu ve siyasi örgütlenmeleri açıklamışlardır (Topçu, 2016: 90 vd.).

Topçu farklı eserlerinde devlet kavramının tanımlarına yer vermektedir. Ona göre devlet: “muayyen topraklar üzerinde hâkimiyetle yaşayan insanların meydana getirdiği mânevi birlik...millet varlığının ruhu...millet iradesinin gözüktüğü yerdir.” (Topçu, 2012: 50) Topluluk ancak bir devlet olduğu zaman manevi bir nitelik kazanır (Topçu, 2012: 51).

Topçu'nun yaklaşımına göre devlet ve millet birbirini zorunlu kılan iki temel unsurdur. Tıpkı beden ve ruh gibi birbirinden ayrı düşünülemezler. Topçu'ya göre, millet insan gibidir, onun da bir vücudu ve ruhu bulunmaktadır. Buna göre, millet, nefisle Allah arasında bir orta noktadır. “Allah'a yönelen insan iradesinin dinlendiği durakların birisi millettir” (Topçu, 2012: 33)

Milleti tıpkı bir beden ve ruhtan oluşan insana benzeten düşünürümüz bu ruhun kaynağını insandan almasına rağmen onu aşan bir realite olarak tanımlar. Düşünürümüze göre millet tıpkı insan gibi olduğu için onun da bir ruhu ve vücudu bulunmaktadır. Coğrafya, tarih ve güzel sanatlardan gibi unsurlar milletin vücudunu oluşturmaktadır. Milli coğrafyayı vatan olarak tanımlayan Topçu, bunun şahsiyetin bir parçası olarak tanımlar. Ona göre vatan toprağı millete şahsiyet kazandırır, ırkı tayin eder (Topçu, 2012: 33). Milletin varoluşu dil, din, soy, vatan ve tarih gibi kurucu unsurlara bağlı olduğu için bunların tahrip edilmesi, bozulması millet iradesini ortadan kaldırır (Topçu, 2012: 36). Millet için en önemli tehditlerden birini taklitçilik oluşturmaktadır. Taklitçilik milletin asli ruh kimliğini silikleştirerek onu bir sürüye çevirmektedir. İnsanda kutsalın kaybına yol açacak böylesi bir ruh durumu milleti oluşturan değerlerin inkırazını belirleyecektir (Topçu, 2012: 37).

Topçu'ya göre: “Devlet, dayanışma hareketinin şuuru olmalıdır. Devletin üstüne aldığı vazife, İnsanî ve evrenselidir. Onun görevi, ferdî hareketin verimini toplamak ve evrensel olabilmek için ona yeterli güç ve enerjiyi sağlamaktan ibarettir.” (Topçu, 2016: 95). Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere düşünürümüze göre, devletin ortaya çıkışında etken olan unsurların başında “dayanışma” olgusu gelmektedir. İnsanın, hayatını tek başına sürdüremeyeceği, gerek güvenliği gerekse hayati konularda diğer insanlarla yardımlaşma ve işbirliğinde bulunması zaruretinden dolayı, bir toplumsal birlikteliği ihtiyaç duymaktadır. Düşünürümüz bunu insanın kendisinden kaçamadığı bir kader olarak tanımlamaktadır (Topçu, 2016: 82).

Toplumsal bir hayat sürdürme zarureti kişinin iradesini, kendi istediği bir şey için kendi içine hapsedmesinden dolayı, dayanışma, boyun eğilen, kişinin pasif olduğu, hareketlerinin idaresinde sınırlı kalacağı bir zemine kapı açmaktadır. Kişinin mukadderatı, başkalarının hükmüyle belirlenmektedir. Böylesi bir durumdu kendi iradesi yerine toplumun iradesini koyan insan, esirdir. Topçu'ya göre: “İnsan esir doğar; kendi hareketini yaratmak suretiyle özgürlüğünü kazanır.” (Topçu, 2016: 83).

Toplum içerisinde yaşayan ama ferdiyetini, böylesi bir toplumsal birliktelik içinde kaybetmeyen kişi şahsiyet sahibidir. Yaratıcı ve isyan edicidir. Ahlâk değerleriyle yaşayan, hakikat peşinde koşan bir idealisttir (Topçu, 2016: 51). Toplum halinde yaşama insanda bir içgüdüdür. Fakat bu gibi fertler toplum içinde yaşamasına rağmen onda kendi şahsiyetlerini yaşatırlar. Toplum içinde yaşamasına rağmen ona zıt değerleri, baskılara karşı koyma iradesini ortaya

koymaktadırlar. Bu gibi kimseler, insanın yaradılışına ait *yetersizlik cevherinin* açılışı olan topluma karşı kendi ruh toplumunu korumaktadırlar (Topçu, 2016: 52-53).

Topçu'ya göre: "Yaradılışımıza ait olan bu kendine yetersizlik cevherinin açılışı, kendimizden dışarı çıkarak, aile millet ve insanlık sahalalarına atılma halinde gerçekleşiyor. Cemiyeti yapan işte bu cevherdir. Bizde sonsuzluğun tohumunu taşıyan bu cevher, Allah'tan gelmedir." (Topçu, 2016: 53). Topçu, ferdi iradeye yansıyan bu cevherin etkisiyle, aileden başlayan ve toplumsal birliktelikler oluşturma aşamalarından geçen ve sonsuzluğa yönelen serüvenini bir yolculuk metaforu ile açıklamaktadır. Hedefi sonsuzluk, yani Allah'ı, Hakkı istemek olan bu süreçte insanlık her çeşit topluluklar halinde bu kafilenin bir parçasıdır. Geri dönmenin, durmanın, yalnız yürümenin imkânsız olduğu bu yolculuk yokluktan *hakikat varlığına*, cevherin sahibine yönelik bir arayışın ifadesidir. Bu kervan bizim isteğimizle hazırlanmamış fakat kervanı ilerleten, aynı zamanda yolcuları olan bizleriz. Zaruretini ferdin kendisinden, çıkıp dışarı yayılmasından alan bir toplumsal yapı söz konusudur. Bu toplumsal yapı içerisinde insandan beklenen tek şey harekete geçme sonsuzluğa yönelme iradesini göstermesidir. Bu aynı zamanda toplumsal birliktelik oluşturmaya ana gayesini oluşturmaktadır. Harekete geçme yeteneğini kaybetmiş, bu iradeyi gösteremeyen fertlerden oluşmuş toplum, ilahi iradenin yardımını terk ettiği, taklitçi, şahsiyetsiz, maddiyatçı ve korku duygusunun egemen olduğu bir topluma dönüşmektedir (Topçu, 2007: 50).

Topçu'ya göre Hareket aile, toplum ve insanlık aşamalarından geçerek sonsuzluğa yönelmektedir. Bu açıdan toplum düzenine ait hareketler kişi ile Allah arasında bir köprü kurmaktadır. Merkezinde kişinin iradesinin belirleyici bir rol oynadığı bu süreçte hareket, insanla Allah'ın bir terkibi olmaktadır. "Hareketlerimizde iman ve irade şeklinde beliren ilahi yardım onları tabiata aşkın vasıf veriyor ve dini bir kıymet kazandırıyor." İnsanı kurtuluşa ulaştıracak bu hareket başka hareketleri de etkileyerek onların kurtuluşuna vesile olmaktadır (Topçu, 2007: 22).

Topçu'ya göre: "...toplum, ferdi hareketlerin özlem duyduğu, atıldığı bir ideal olmalıdır." (Topçu, 2016: 229). Bunun aksine, toplum zorbalık ve zulmün, esaretin kaynağı olursa ferdin bu iradi güçleri ortadan kalkacaktır. İnsanların inançlı olması, onları toplum ve medeniyet yaratıcısına dönüştürür. Bu inanç yayılması her bir ferdi gücü nispetinde bir isyankâra, birer ahlâk varlığına dönüştürür. Bu yaklaşım bizi din-ahlâk ilişkisine taşır. Topçu'ya göre din hem zekâ hem duygu âleminin üstünde bir irade hadisesidir. İnsan ruhunu kuvvetlendiren din, İnsan iradesini Allah'ın iradesine bağlayan bir hadisedir. Bu anlamda din, kişinin Allah'a teslim olması, fani iradelerin yerine Allah'ın iradesini talep etmedir. Buna göre din sonsuzluk iradesini kazanma egzersizleriyle başlar (Topçu, 2012: 68-69).

Topçu'ya göre insanın Ahlâkî yönelişinin önünde engel oluşturan ve onun Hakk'a hareketinin engelleri olarak gördüğü ve çağın insanının yüzleştiği bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında ahlâk yozlaşmasının yolunu açan siyasî zihniyeti bulunmaktadır. Adına "dava" denilen söylemlerin ürettiği siyasî tartışmalar, sonuçta ahlâkî değer kaybı ve erozyonunun en yoğun yaşandığı bir alanı belirginleştirmiştir. Düşünürümüze göre ahlâkî değer istismarı sonuçta dini değerlerinde istismarına ve bu gibi değerlerin bir siyasî enstrümana dönüştürülmesine yol

açmıştır. Bu yaklaşımın en önemli sonucu “Ahlâka her sahada vedâ” olmuştur (Topçu, 1997: 23). Bu açıdan Topçu, siyaset alanında kaynağını ahlâkî bir yönelişin oluşturmadığı her hareketin neticede ahlâk ve din ve değerler dünyasının istismarına yönelici onu araçsallaştıran bir söyleme ulaştığını belirleyerek oldukça karamsar bir siyaset ahlâk ilişkisi oluşturmaktadır

Topçu, ahlâkî değer kaybına yol açan ikinci unsur olarak taklitçi bir zihniyetin topluma egemen olmasını göstermektedir. Kaynağını eşrefi mahlûkat olan insanın yaratıcılığından alan bir medeniyet taklitçi bir anlayışla adeta bir sürüye dönüştürülmektedir. Topçu’ya göre ilerleme maddî ve mânevî unsurların bir bütünlük içerisinde bulunmasıyla sağlanabilir. Bu bağlamda maddi unsurlara yön ve gaye veren manevi unsurlardır. İslam dinini medeniyetimizin kurucu unsuru olarak tanımlayan düşünürümüze göre son asırlarda ortaya çıkan buhranların gerisinde taklitçiliğin her alanda boy göstermesi yatmaktadır. Kör taklitçilik sadece maddi unsurların değil fikir ve söylemlerin, değerlerin ve hakikat anlayışının kaynağını kendi medeniyetimizin kurucu değerlerinde aramak yerine kendine yabancı dış unsurlara yönelmektedir. Düşünürümüz, yaşanan bu olguyu insanda dini değerlerin ve manevi vasıfların merkezi olarak tanımlanan kalp ile yükselen insanın asli kimliğinin, manevi cephesinin yok olmasına onun maddeye esaretine yol açtığını ileri sürmektedir (Topçu, 1997: 23-24).

Topçu, son dönemde yaşanan ahlâk problemlerinin kaynağında mesuliyet duygusunun kaybını göstermektedir. Ahlâk kişisi kendi sorumluluğunu ifade edecek söylemler yerine pozitivist bir determinizme bağlanarak adeta kendini inkâra yönelmektedir. İnsanın ahlâkî sorumluluğun doğurduğu ödevlerin yerine getirilmesinde çağın değer kaybının ortaya çıkardığı hedonist zihniyet; ferdî ve toplumsal arzulara insanın esareti, insanın sonsuza yönelişinin önünde ve gerçek bir özgürlüğün ortaya çıkmasında engel oluşturmaktadır. Topçu’ya göre felsefesi olmayan cemiyet ahlâk sahasında yaratıcı bir atılımı sağlayamayarak kendi bünyesine yabancı ahlâk anlayışlarına, örflere yönelerek hakiki bir ahlâk nizamını tesis edemez (Topçu, 2007: 57).

Topçu Hegel (öl. 1831)’in “Devlet, ilâhî iradenin yeryüzünde gözükmesidir” (Topçu, 2012: 50) düşüncesini eserlerinin birkaç yerinde önem vererek vurgular. Siyasî bir kavram olarak düşünülen hâkimiyet fikrinin bu manada öncelikle ilâhî iradede toplandığı ve buradan devlete yayıldığı anlaşılmaktadır. Yukarıda işaret edildiği gibi devlet, ferdin ahlâkî yükselişini tamamlamak için geçilmesi gereken basamaklardan biri olarak düşünüldüğünde, bu aşamada ilâhî iradeye iştirakin belirginleştiği söylenebilir.

Devlet bu boyutuyla kitlelere ruh kazandırmaktadır. Bu manada büyük devlet adamları, siyasi hesapların, becerilerin sonucunda bu niteliklerini kazanmamışlardır. Onlar, ilâhî iradeyi yeryüzüne indirmesini bildikleri için hikmet ve cesaret sahibidirler. Buna göre devlet Allah’a doğru bir yoldur ve inanılan yerde devlet vardır. Düşünürümüze göre, bu irade ve otoritenin, mesuliyetin bulunmadığı bir devlet varlığını sürdüremez. Devlet, otorite, mesuliyet iradesiyle birleşip milletin fertlerinin üstüne yükseldiği zaman yüceleşecektir. Aksine mesuliyet iradesi zayıflayınca fertlerde devlete itimatsızlık ortaya çıkacak, mistik varlığı, ruhu, mukaddesat bağları yok olacaktır (Topçu, 2012: 52-54). Bu anlamda din, ahlâk ve devlet, ilâhî iradeye bir teslimiyettir.

Sonuç

Sonuç olarak Nurettin Topçu, devlet konusundaki görüşlerinin temelinde hareket felsefesi bağlamındaki ahlâk anlayışını yerleştirmektedir. Hareket felsefesinin belirginleştirdiği ahlâkî ilkelerin bulunmadığı bir topluluk yönetim tarzı ne olursa olsun ahlâk nizamının dışında kalacağı için insanlara ebedî saadeti sağlayamayacaktır.

Topçu'ya göre çağımızda dünyanın yaşadığı buhranın temelinde ruh ve madde arasındaki ayırım yatmaktadır. O, Batı medeniyetinin insanı aslî yönünü oluşturan ruhi yönünün ihmal edilmesini eleştirir. Kapitalist ve materyalist zihniyetin eşyayı, maddeyi önceleyen tavrını 'eşyanın insan üzerindeki zaferi' olarak tanımlar. Bu anlayışın karşısına kaynağını dini temellere bağlı olan milli bir kültür hamlesini yerleştirir.

Topçu'ya göre hareket, insanın var oluşunu belirleyen temel unsurdur. Hareket, insanın Allah'a yönelme gayretidir. Bu açıdan, hareket, insanda inancı ve imanı doğuran bir eylemdir. Hareket felsefesi, "mutlaktan, mutlaka bir dönüş" olarak, kişinin tabiat düzenini aşma çabasını belirginleştirmektedir. Bu anlamda inanma, benliğin varlıklar üzerine doğru yaptığı bir harekettir. Hareket, insanın eylemleriyle âleme yayılışı, sonsuzluğa geçişi ve sonsuzluktan aldığı kuvvet ve iradenin kuvvetlerine başvurmak suretiyle kendi dünyasına yönelişini ifade etmektedir. Bu yönüyle hareket insanın kendini ve eşyayı değiştirme çabasıdır. Hareketin temelinde insanın iradesi yer aldığı için hareket düşünmek, istemek ve var olmak arasındaki uyum halidir. Topçu, insanın hareketlerindeki sonsuzluğu ve sonsuzluğa yöneliş olgusunu öne çıkarmaktadır.

İsyan Mutlak Varlık'a ulaşma yolunda karşılaşılan tüm engelleri aşma harekettir. Bir başka ifadeyle, isyan, insanı iç ve dış baskılardan kurtararak ulûhiyete ulaştıran bir harekettir. Topçu'ya göre inanç ancak hareket ile mümkündür. Dini hareket, ilahi hayata iştirak iradesidir. Hareket, bu boyutuyla insanın gönlünü ahlâka, dine açan insani bir eylemdir.

Düşünürümüz, insanın sonsuzluğa yönelişini mistik bir yaklaşımla ele almaktadır. Ona göre hareket, ferdî varlığımızdan aile, millet, medeniyet aşamalarından geçerek bizi Allah'a ulaştıran bir köprüdür. Hareket bu anlamda insanla Allah'ın bir terkididir. Hareket, ferdî varlığımızdan aile, millet, medeniyet aşamalarından geçerek bizi Allah'a ulaştıran bir köprüdür. İlahî yardım kişinin hareketlerinde iman ve irade şeklinde kendini göstererek onun bu yükselişinde, tabiat düzenini aşmasında yardımcı olmaktadır.

Bu açıdan hareket sahibi insan, devlette olduğu kadar, dinde sanatta, bilimde âleme hayat sağlamaktadır. Hareket insanı, iradesini Allah'a teslim etmesini bilen, her yerde nizam yapıcı olan kişidir. Hareket bu boyutuyla toplumun ve saf ferdiyetçiliğin dar kalıplarını aşmadır. Hareket, aile, toplum ve insanlık aşamalarından geçerek sonsuzluğa yönelmektedir.

Topçu, siyaset felsefesi konusundaki görüşlerini İslam düşüncesinin siyaset öğretisine uygun olarak; Allah, insan, toplum ve tabiat arasındaki İslâm'ın bütüncül ontolojik tasavvuruna dayalı olarak açıklamaktadır. Bu açıdan ahlâk alanında sadece birey davranışlarını esas alan, aksiyolojik bir yaklaşım söz konusu değildir. Topçu'ya göre, kul olma bilincine sahip olan insan hür

iradesiyle gerçekleştirdiği eylemlerden sorumlu olduğu inancıyla kendi hayatında kurduğu dengeyi ve uyumu toplum ve tabiat ilişkisinde de sürdürmeyi hedefler.

Topçu öncelikli yapılması gereken için bu ruh amelesinin işçileri olacak insanları yetiştirmek olarak belirlemektedir. Yarınki Türkiye kitabında yer alan “Bizde Rönesans” başlıklı bölümün ana teması bu Rönesans’ı hazırlayacak insanların yetiştirilmesidir. Bunun ferdi dehalari yetiştirecek bir eğitim meselesi olacağı açıktır ve bu Topçu’ya göre mevcut müfredat ile bu gerçekleştiremez. Bunun için öncelikle ruh dünyasında gerçekleştirilecek bir Rönesans’a ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynaklar

- BLACKBURN, Simon (2016). The Oxford Dictionary of Philosophy, “action”, Oxford University Press, Oxford UK.
- BOLAY, Süleyman Hayri (2009). Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- ÇANKI, Mustafa Namık (1954). Büyük Felsefe Lügati, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman (2007). “Eylem Felsefesi”, Felsefe Ansiklopedisi, Ed. Ahmet Cevizci, Ebabel Yayıncılık, Ankara.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman (2016). “Topçu ve Hareket Felsefesi”, Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, ss. 24-37
- KARA, İsmail (2016). “Ahlâk Davasına ve Muallimliğe Adanmış Bir Ömür: Nurettin Topçu”, Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi, C. 4, S. 4, , ss. 6-23.
- NADEAU, Ray E. (1996). Expand Your Vocabulary, University Press of America, Lanham.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995). Türkçe Sözlük, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- STEVENSON, Angus (ed.) (2010). Oxford Dictionary of English, OUP, Oxford, p. 366; <http://www.le-dictionnaire.com/definition.php?mot=conformisme>, e.t. 10.06.2017.
- TİMUÇİN, Afşar (2004). Felsefe Sözlüğü, Bulut Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (1997). Türkiye’nin Maarif Dâvası, Haz. Ezel Erverdi - İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (1999). Ahlâk, Haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, İstanbul, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2002). Bergson, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2005). Var Olmak, Haz. Ezel Elverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2010a). Kültür ve Medeniyet, Haz; Ezel Elverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2010b). Varoluş Felsefesi ve Hareket Felsefesi, Haz. Ezel Elverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul
- TOPÇU, Nurettin (2016). İsyân Ahlâkı, Çev. Mustafa Kök-Musa Doğan, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (2012), İradenin Davası /Devlet ve Demokrasi, Haz; Ezel Elverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- TOPÇU, Nurettin (2011), *Mehmet Âkif*, Haz. Ezel Erverdi - İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- TOPÇU, Nurettin (2007), *Yarınki Türkiye*, Haz. Ezel Erverdi-İsmail Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007
- YILDIRIM, Ercan (2006). “Var Olmak”, Hece, S. 109, Y. 10, Ocak, ss. 156-167.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1995). Türkçe Sözlük, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.